

Sygn. akt II PK 146/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. T.
przeciwko V. Sp. z o.o. z siedzibą w P.
o ryczałt za noclegi,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 23 stycznia 2020 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w P.
z dnia 19 lutego 2018 r., sygn. akt VII Pa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w P. VII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
wyrokiem z dnia 19 lutego 2018 r. oddalił apelację pozwanego V. spółce o
ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w P. od wyroku Sądu Rejonowego w P.
z dnia 2 sierpnia 2017 r. zasądającego od pozwanej na rzecz powoda J. T. kwotę
23.018,75 zł tytułem ryczałtów za noclegi wraz z ustawowymi odsetkami od kwot

i dat wskazanych szczegółowo w wyroku, umarzającego postępowanie w pozostałym zakresie oraz orzekającego o kosztach procesu.

W sprawie tej ustalono, że powód był zatrudniony na podstawie stosunku pracy od 23 października 2009 r. do 17 lutego 2014 r. u pozwanej, która prowadzi działalność m.in. w zakresie transportu drogowego towarów. Przy zawarciu pierwszej umowy o pracę (z dnia 22 października 2009 r.) powód otrzymał informację dla pracownika o warunkach zatrudnienia, która podpisał, oświadczając, że zapoznał się z „Regulaminem Pracy” i „Regulaminem Wynagradzania”. Dlatego powinien być świadomy tego, że noclegi w czasie zagranicznych podróży służbowych będzie odbywał w kabinie pojazdu, na co się zgodził.

Załącznik do regulaminu wynagradzania - „regulamin sposobu naliczania należności z tytułu diety kierowców w transporcie drogowym krajowym i międzynarodowym dla firmy V. sp. z o. o.” - obowiązujący u pozwanej od dnia 1 września 2011 r. stanowił, że kierowcom w transporcie zagranicznym za czas podróży służbowej zagranicznej przysługuje dieta w wysokości 39 euro za dobę, z wyjątkiem podróży do Ukrainy i Białorusi, w których dieta wynosiła 35 euro. Jednocześnie regulamin ten wskazywał, że ryczałt za nocleg dla kierowcy nie przysługuje. W przypadku wykonywania zlecenia transportowego na terytorium Polski, kierowca miał otrzymywać diety zgodnie z aktualnie obowiązującym rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej oraz zwrot kosztów noclegu w hotelu. W tym przypadku także wskazano, że ryczałt za nocleg nie przysługuje.

Od dnia 8 maja 2013 r. pozwana wprowadziła nowy regulamin, w którym podwyższono diety za czas podróży służbowej zagranicznej odpowiednio do 40 i 36 euro, natomiast w przypadku wykonywania zlecenia na terytorium Polski reguły nie uległy zmianie. W obu przypadkach ryczałt za nocleg nie przysługuje.

Powód w okresie objętym żądaniem pozwu nocował w podróży służbowej w kabinie samochodu ciężarowego w Polsce oraz w krajach Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej, w których wykonywał zlecenia. Powód prowadził „w obsadzie jednoosobowej, najczęściej samochodami marki Mercedes. Kabina była wyposażona m.in. w leżankę o wymiarach ok. 80 cm na ok. 190 cm, klimatyzację, ogrzewanie postojowe i lodówkę. Klimatyzacja w kabinie nie była klimatyzacją postojową” Nocował na parkingach według własnego wyboru i miał obowiązek

dozorowania pojazdu oraz ładunku. Powód starał się wybierać parkingi z dostępem do toalety i prysznic, ale kierowcy musieli sami uiszczać opłaty za korzystanie z sanitariatów. Powód tylko sporadycznie korzystał z płatnych parkingów strzeżonych, na których sanitariaty były bezpłatne.

W spornym okresie pozwana wypłacała powodowi tylko diety w wysokości określonej w załączniku do regulaminu wynagradzania, tj. w zryczałtowanej wysokości najpierw 39 euro lub 35 euro w przypadku Białorusi i Ukrainy za każdą pełną dobę podróży zagranicznej, a następnie 40 euro lub 36 euro w przypadku Białorusi i Ukrainy za każdą pełną dobę podróży zagranicznej lub krajowej. Natomiast nie wypłacano mu żadnego ryczałtu za noclegi.

Sądy obydwu instancji uznały, że powództwo zasługiwało na uwzględnienie, argumentując, że pozwana nie wypłacała powodowi ryczałtów za noclegi w podróży służbowej krajowej ani zagranicznej w spornym okresie, ponieważ akty wewnątrzzakładowe ani postanowienia umowy o pracę nie przewidywały takiej możliwości. Co prawda pozwana w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji twierdziła, że ryczałty za noclegi były powodowi wypłacane w ramach „zbiorczej diety”, ale tego nie udowodniła, skoro z regulaminów wewnątrzzakładowych obowiązujących u pozwanej w spornym okresie jasno wynikało, że ryczałty za nocleg – zarówno w transporcie krajowym, jak i zagranicznym – nie przysługują. Nie było zatem tak, że jedno świadczenie, nazwane „dieta”, pokrywało wszystkie koszty socjalne związane z wykonywanym transportem i noclegami.

W ocenie Sądu Okręgowego roszczenie powoda nie znajdowało oparcia w aktach wewnątrzzakładowych ani w umowach o pracę, jak również w normie prawnej zakwestionowanej przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15. Sąd odwoławczy argumentował, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego dotyczył wyłącznie kierowców w transporcie międzynarodowym, zaś powód odbywał także podróże krajowe i dochodził ryczałtów za noclegi także z tytułu takich podróży. Wyrok ten nie stanowił „*prima facie* podstawy do generalnego uznania roszczenia powoda za niezasadne”. Skoro powód jako kierowca w transporcie krajowym i zagranicznym odbywał podróże służbowe w rozumieniu art. 2 ust. 7 ustawy o czasie pracy kierowców, które wiążą się ze zwiększonymi

kosztami obciążającymi pozwanego pracodawcę, ponieważ idea stosunku pracy opiera się na ryzyku ekonomicznym podmiotu zatrudniającego. Jeżeli decyzja pracodawcy powoduje powstanie dodatkowych kosztów po stronie pracownika, to obowiązkiem pracodawcy jest ich zrekompensowanie. Sporne ryczałty stanowiły formę kompensaty tych kosztów. Skoro powód odbywał podróże służbowe, to nie może być gorzej traktowany niż inni pracownicy w podróżach służbowych (w rozumieniu art. 77⁵ § 1 k.p.), którzy uzyskują należności na pokrycie kosztów takich podróży.

Sąd Okręgowy podkreślił, że zgodnie z art. 77⁵ § 5 k.p. autonomiczne źródła prawa pracy lub umowa o pracę powinny zawierać postanowienia o przysługujących pracownikowi należnościach. W przeciwnym razie przysługują należności na pokrycie kosztów podróży służbowej na podstawie przepisów, o których mowa w art. 77⁵ § 2 k.p. Pracodawca prywatny ma zatem obowiązek określenia wszystkich składników wymienionych w rozporządzeniu wykonawczym (a właściwie w art. 77 § 2 k.p.), w tym także należności z tytułu odbywanych noclegów w postaci ryczałtów. Jeżeli pracodawca nie ustali wysokości ryczałtu albo wyraźnie i jednoznacznie wykluczy jego wypłatę, to przed pracownikiem otwiera się droga dochodzenia spornych należności za noclegi w wysokości wynikającej z rozporządzeń wykonawczych wydanych na podstawie art. 77⁵ k.p.

Bez znaczenia w sprawie było to, że pozwana zapewniała powodowi noclegi w kabinie pojazdu, co nie stanowiło zapewnienia bezpłatnego noclegu w rozumieniu rozporządzenia z 2013 r., w tym zwłaszcza jego § 16. Ryczałtowy sposób rozliczania kosztów noclegu ma na celu uproszczenie wzajemnych rozliczeń. Nawet w sytuacji, w której pracownik nie wykaże takich kosztów, to i tak sporny ryczałt mu przysługuje. Dopuszczalne jest uzależnienie w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę wypłaty ryczałtu od faktycznego poniesienia kosztów noclegu, ale tego w przedmiotowej sprawie nie stwierdzono, przeto nie miało zatem żadnego znaczenia dla sprawy to, czy powód faktycznie poniósł określone koszty w związku z noclegami w podróżach służbowych.

Finalnie Sąd Okręgowy zauważył, że w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17,

stwierdzono, iż sąd powszechny ma obowiązek szacunkowo badać, czy przyjęty w umowie o pracę, regulaminie wynagradzania lub układzie zbiorowym pracy pułap ryczałtu daje kierowcy realną możliwość zaspokojenia potrzeb noclegowych w godnych i regenerujących warunkach. Wskazanie to nie dotyczy jednak ryczałtu wynikającego z powszechnie obowiązujących przepisów, który znajdował zastosowanie w przedmiotowej sprawie wobec braku regulacji umownej lub zakładowej.

W skardze kasacyjnej pozwana zarzuciła naruszenie: 1/ art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2, 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. z 2013 r., poz. 167) w związku z art. 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 1412 ze zm.) przez błędną wykładnię i uznanie, że w przypadku, gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę, zasady zwrotu należności z tytułu podróży służbowych kierowców w transporcie międzynarodowym określa art. 77⁵ § 5 k.p., a do kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują zastosowanie przepisy rozporządzenia z dnia 29 stycznia 2013 r.; 2/ art. 65 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 300 w związku z art. 77⁵ § 5 w związku z 77⁵ § 3 k.p. przez niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji błędne ustalenie zamiaru stron przy zawarciu umowy o pracę i uznanie, iż postanowienia § 2 i 3 regulaminu sposobu naliczania należności z tytułu diet kierowców w transporcie drogowym krajowym i międzynarodowym pozwanej, zarówno obowiązującego od dnia 1 września 2011 r., jak i od dnia 8 maja 2013 r., przewidujące wypłatę przez pracodawcę za czas podróży służbowej „zagranicznej diet w stałej wysokości nie obejmowały wszystkich należności z tytułu podróży służbowej”.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżąca wskazała na potrzebę wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości oraz wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, tj. art. 77⁵ § 5 k.p. w związku z art. 77⁵ § 2 k.p. w związku z art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców, a także art.

77⁵ § 5 k.p. w związku z art. 77⁵ § 3 k.p., wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd drugiej instancji oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zawierała usprawiedliwionych podstaw kasacyjnego zaskarżenia już z braku proceduralnych podstaw kasacyjnych. W konsekwencji w postępowaniu kasacyjnym wiążące było ustalenie (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), że skarżąca nie wypłacała powodowi ryczałtów za noclegi odbywane w kabinie samochodu podczas wykonywania przewozów krajowych lub w międzynarodowym ruchu samochodowym, gdyż takie świadczenia były wyraźnie wykluczane przez obowiązujące u skarżącej postanowienia regulaminów wynagradzania.

Zarzut skarżącej dotyczący rzekomego zamiaru stron, że wypłacane powodowi „diety w stałej wysokości” obejmowały wszystkie należności z tytułu podróży służbowej był ewidentnie chybiony, ponieważ postanowienia regulaminowe wyraźnie stanowiły, że „ryczałt za nocleg kierowcy nie przysługuje”. Oznaczało to mianowicie, że skarżąca wypłacała powodowi wyłącznie diety, których wysokość odpowiadała takim świadczeniom przysługującym w transporcie międzynarodowym, skoro postanowienia regulaminowe jednoznacznie wyłączały prawo do ryczałtów za noclegi.

W przedmiotowej sprawie nie ma też potrzeby dokonywania kolejnej wykładni podstaw kasacyjnego zaskarżenia po wydaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K11/15, którego oddziaływanie na osąd podobnych spraw były już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. Wprawdzie wymieniony wyrok Trybunału Konstytucyjnego przewartościował układ podstaw prawnych mających zastosowanie do spornego ryczałtu za noclegi kierowców podczas odbywania międzynarodowego transportu samochodowego, ponieważ wpływ tego judykatu na sytuację prawną kierowców Sąd Najwyższy był przedmiotem rozważań w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, OSNP 2018 nr 3, poz. 28 (a także w licznych wyrokach

wydanych w późniejszym okresie). W wymienionej uchwale skład powiększony Sądu Najwyższego uznał, że wyeliminowanie przez Trybunał Konstytucyjny z porządku prawnego art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców nie oznacza, iż powstała luka w przepisach regulujących zasady rozliczania podróży służbowych realizowanych przez kierowców w transporcie międzynarodowym, konkludując, że do kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują zastosowanie reguły rozliczenia podróży służbowej przewidziane w art. 77⁵ k.p. Potwierdza to mechanizm wynikający z art. 5 k.p. lub art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców. W tym zakresie chronologicznie przywołał wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158), zgodnie z którym po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., (K 11/15) nie stosuje się art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, ale stosuje się art. 77⁵ § 5 k.p., jeżeli pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Pogląd ten zaaprobował Sąd Najwyższy w wyrokach z 8 marca 2017 r., II PK 409/15 (LEX nr 2306366) oraz I PK 410/15 (LEX nr 2306367).

W konsekwencji wyrok Trybunału Konstytucyjnego, na który powołuje się skarżąca nie wpływa na sytuację pracownika, jeżeli nie uregulowała prawa do spornych ryczałtów za noclegi w regulaminie wynagradzania, który w szczególności wyraźnie negował ich przysługiwanie. W tym zakresie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 lutego 2018 r., III PK 158/16 (LEX nr 2450254) uznał, że wszelkie regulacje zakładowych aktów prawa pracy albo postanowienia umów o pracę wyłączające obowiązek pracodawcy pokrywania kosztów noclegów kierowców w podróży służbowej w związku z zapewnieniem im noclegów w kabinie pojazdu są bezskuteczne i nie mają mocy prawnej, także w przypadkach zapewnienia kierowcom pojazdów z miejscami noclegowymi. W nadal zaskarżanym zakresie w judykaturze najwyższej instancji sądowej ukształtowała się jednolita wykładnia, że kierowcom przysługują ryczałty za noclegi odbywane w kabinach samochodów ciężarowych wyposażonych w miejsca do wypoczynku, które nie zapewniają wymaganego komfortu nocowania, choćby ze względu na brak klimatyzacji postojowej, trudności z dostępem do sanitariatów czy konieczności „dozorowania pojazdu oraz ładunku,” co może niekiedy przeciwdziałać potencjalnemu zaborowi

mienia pracodawcy. W konsekwencji do czasu legislacyjnej sanacji porządku prawnego w zakresach uznanych za niekonstytucyjne w zreferowanym przez Sąd drugiej instancji wyroku Trybunału Konstytucyjnego, Sądy obu instancji orzekły z uwzględnieniem ukształtowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, który w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164), potwierdził stanowisko, że noclegi kierowców zatrudnionych w międzynarodowym transporcie samochodowym w kabinach samochodów nie stanowią bezpłatnego wypoczynku, przeto wymagają stosownej rekompensaty. Powyższe oznacza, że wyżej powołany wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie może być wykorzystywany dla ostatecznego ani definitywnego negatywnego osądu spornych roszczeń kierowców. Wprawdzie w tym złożonym przedmiocie licznych sporów o ryczałty za noclegi w międzynarodowym transporcie samochodowym wprawdzie nadal występują kontrowersje, ale nie zmienia się stanowisko, że kierowca w transporcie samochodowym ma prawo do świadczeń związanych z odbywanymi noclegami w kabinach samochodów podczas wykonywania transportu międzynarodowego oraz to, że sporne świadczenia stanowią koszty pracy obciążające pracodawcę.

Przy osądzaniu podobnych sporów o ryczałty za noclegi odbywane w międzynarodowym transporcie wskazuje się na potrzebę „moderowania” wysokości spornych ryczałtów przez ich miarkowanie także przy braku regulacji dotyczącej spornych ryczałtów za nocleg w prawie zakładowym (regulaminie wynagradzania), z uwzględnieniem standardu nocowania w kabinie konkretnego pojazdu, nad którym pieczę sprawuje kierowca także podczas noclegu. Ten nurt judykatury dopuszcza miarkowanie spornego ryczałtu noclegowego poniżej 25% ryczałtu wynikającego z przepisów prawa powszechnie obowiązującego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 listopada 2016 r., II PK 227/15, LEX nr 2180093 lub z 5 grudnia 2017 r., II PK 286/16, LEX nr 2434444). W tej interpretacji, ryczałt za nocleg może być niższy niż 25% ryczałtu „powszechnego”, ale nie może być dowolnie niski, a zatem o jego spornej wysokości Sąd powinien orzec z uwzględnieniem dyspozycji art. 322 k.p.c. Zasada ta jest pomocna na wypadek nieustalenia wysokości spornych ryczałtów za noclegi lub w razie niepełnej czy nieprecyzyjnej regulacji regulaminowej lub umownej, z których miałyby wynikać sporne uprawnienie. W

szczegółności, jeżeli sporne świadczenie nie zostało uregulowane w konkretnych kwotach, to może być sądownie orzeczone poniżej 25% hotelowego ryczału takich kosztów (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, OSNP 2018 nr 3, poz. 28), tyle że skarga kasacyjna nie zawierała żadnych zarzutów w zakresie potencjalnej potrzeby lub zasadności miarkowania wysokości zasądzanych spornych roszczeń „ryczałtowych” z uwzględnieniem potencjalnie „komfortowych” warunków nocowania w specjalnie fabrycznie przystosowywanych do tego kabinach pojazdów ciężarowych. Sąd Najwyższy nie miał podstaw prawnych ani procesowych możliwości dokonywania weryfikacji kasacyjnej w tym niezaskarżonym zakresie, dlatego wyrokował jak w sentencji w zgodzie z art. 398¹⁴ k.p.c.